

F R E D N I N G S V Æ R D I E R

SVANEMØLLEN

BORNHOLMS REGIONSKOMMUNE

Besigtigelsesdato:	21.05.2014
Besigtiget af:	Nanna Secher Larsen
Journalnummer:	2013-7.82.07/400-0001
Kommune:	Bornholms Regions Kommune
Adresse:	Nørrevang 9C, 3740 Svaneke
Betegnelse:	Svanemøllen
Fredningsår:	1960
Omfang:	Vindmøllen (1864).

— BYGNINGSBESKRIVELSE

Svanemøllen ligger på en åben mark lige øst for Svaneke. Ved siden af møllen ligger den tidligere møllegård, der ikke er omfattet af fredningen.

Svanemøllen er en jordhollænder opført på en sokkel af kløvet granit. Møllekroppen er ottekantet og udført i træ med spånbeklædning af egespån behandlet med trætjære. Møllen bærer en løgformet hat, der ligeledes er spånklædt og er forsynet med et automatisk krøjeværk med vindrose. Vingerne har hækværk til ensidige klapsejl med selvsvikning. På møllehatten er monteret en vindfløj i form af en svane, der markerer vindretningen. Der er to indgangsdøre, en på hver side af møllen, begge døre er nyere traditionelt udførte, tofløjede revledøre. Foran den ene dør fungerer en gammel møllesten som trædesten. Vinduerne er ældre og nyere, traditionelt udførte, enrammede vinduer med ni ruder i hver ramme. De nye vinduer og døre er alle rødmalede, mens de ældre er hvidmalede.

I det indre har møllen fire lofter: broloft, kværnloft, lorrислоft og hatloft. Lofterne forbindes af ældre ligeløbstrapper. Der er bevaret en del intakt mølleinventar, herunder melkværne, kalkværn, plansigte, tromlesigte, valsestol, stjernehjul, stokkedrev, gangværk, remtræk, hathjul, vingeaksel, sækkehejs og krøjeværket.

Svanemøllens vinger, der kan monteres med ensidige klapsejl.

— BYGNINGSHISTORIE

Møllebygger Christian Sommer fra Rønne påbegyndte i 1856 opførelsen af Svanemøllen og ved takseringen i 1857 var møllen færdig og i drift. Møllen var beklædt med egespån og udstyret med fem kværne, hvoraf de tre var melkværne, en gryn- og skalkværn, en gryntromle og et sigteværk. Desuden var der et nyopført, trefags bindingsværkshus med kælder under to fag, der var indrettet til møllerbolig.

I 1861 udskiftede den nye ejer, H.A.Kofoed, skalkværnen til en ny og større skalkværn.

I brandtaksationer frem til 1877 kan mølleejendommen følges, idet der er foretaget forskellige udvidelser og forbedringer. Om møllen nævnes i 1877, at der er anskaffet to franske flintekværne, men det øvrige uforandret. H. A. Kofoeds søn overtog møllen efter faderen død 1885. I sønnens ejerperiode frem til 1920 skete der en del ved møllen. 1895 etableredes bageri, og senere blev møllen forsynet med vindrose for selvkrojning, samt selvsvikker på vingerne. Også motor blev installeret i et lille motorhus nordøst for møllen. Under Anden Verdenskrig leverede møllen endda elektricitet til Svaneke.

Motoren afspejler hvordan den tiltagende maskintekniske udvikling begyndte at supplere den traditionelle mølevirksomhed i 1900-tallets første halvdel.

Antallet af møller på Bornholm har altid været meget højt i forhold til resten af Danmark, idet Mølleprivilegiet, der ved kongelig lovgivning fra 1683 påbød bønderne at få malet deres mel ved bestemte møller i lokalområdet, ikke gjaldt her. På Bornholm var der således et stort antal mindre privatejede møller og indførelsen af den fri næring i Danmark efter næringsloven fra 1858 betød, at der på landet opstod mange små bagerier som et bierhverv i forbindelse med de mindre landbug med tilhørende mølle. Små anlæg bestående af gård, mølle og bageri blev således meget udbredt på Bornholm og lignende anlæg fandtes blandt andet ved Årsdale Mølle, Myreagre Mølle, Saksebro Mølle, Liemensgade Mølle og den nu nedrevne Pile Mølle. Mange møller udviklede sig efterhånden til større virksomheder med pakhus og salg af korn og mel. En af dem fungerer i dag som en stor, fuldt moderne og velfungerende valsemølle, nemlig Valsemøllen i Aakirkeby, med en stor melproduktion og handel med mel til bagere og butikker.

Svanemøllen blev antagelig taget ud af drift i begyndelsen af 1950'erne og blev i 1958 solgt til nedrivning. Den blev købt af Byforeningen Svanekes Venner og møllen var på dette tidspunkt i ringe stand, egespånene var blandt andet blevet erstattet med tagpap, hvilket i 1962 blev udskiftet med egespån, mens udskiftning af vindrosen skete i 1966-67. Fornyelse af hat og to vinger skete i 1993-94, og endelig blev en gennemgribende istandsættelse af vindrosen gennemført i 2001. En ny udskiftning af egespånene er påbegyndt i 2010 og ved besigtigelsen var fire sider fuldført.

— KILDER

Niels-Holger Larsen: Svanemøllen Svaneke, Historien om dens ændringer gennem tiden. Og om dens fremtid. 2010

— MILJØMÆSSIG VÆRDI

Den miljømæssige værdi ved Svanemøllen knytter sig til møllens beliggenhed på den åbne mark nordvest for Svaneke. Herfra er møllen synlig både fra inde fra land og fra havsiden. Hertil kommer den nære beliggenhed til møllegården, der tilsammen danner et værdifuldt kulturmiljø.

— KULTURHISTORISK VÆRDI

Den kulturhistoriske værdi ved Svanemøllen knytter sig i det ydre til møllen som en landbrugshistorisk funktionsbygning, idet den gennem sin arkitektur, vinger, krøjeværk og vindrose fortæller historien om det lokalt orienterede og af vejret afhængige, før-industrielle danske landbrug. Dertil kommer, at møllen som maskine vidner om et af de tidlige stadier i vindteknologiens historie. Møllestenen, der fungerer som trædesten foran den ene indgangsdør er udført af sandsten, hvilket vidner om den produktion af møllesten, der som det eneste sted i Danmark fandt sted på Bornholm. Tidligere var der 30 hollændermøller af træ på Bornholm, hvoraf to er bevaret i dag, Svanemøllen er den eneste af disse der er fredet. Møllen er ikke funktion i dag.

I det indre knytter den kulturhistoriske værdi til de bevarede lofter, ligeløbstrapperne og det bevarede mølleinventar, herunder kværne, valsestol, sigter og hejseværk, remtræk og gangværk.

— ARKITEKTONISK VÆRDI

Den arkitektoniske værdi ved Svanemøllen knytter sig til møllens funktionsbetingede og skulpturelle arkitektur. De dekorative træk er integrerede dele af formgivningen og begrænser sig til møllekroppens retlinede, ottekantede grundform, spånbeklædningens stofflighed, den løgformede hat samt vinduernes og dørenes kontrasterende farvesætning.

— BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

De bærende fredningsværdier i Svanemøllen knytter sig i det ydre til den ottekantede møllekrop udført i træ med beklædning af egespån, den løgformede, spånbeklædte hat, vindfløjen, krøjeværket, vindrosen samt vinger til ensidige klapsejl. Hertil kommer alle ældre og traditionelle detaljer, herunder vinduer og døre samt den traditionelle farve- og materialeholdning.

Den gamle møllesten anvendes som trædesten foran den ene indgangsdør.

I det indre knytter de bærende fredningsværdier sig møllekroppens inddeling i lofter, mølleinventaret til kornforarbejdning, gangværket, remtræk, ligeløbstrapperne, krøjeværket samt den traditionelle materialeholdning.

— ANBEFALINGER

Ingen angivet.